

Посилання на статтю

Драгомиров В.В. Управління інформаційними зв'язками в проекті перетворення вищого навчального закладу до відповідності сучасним вимогам / В.В. Драгомиров, А.Я. Казарезов// Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. - Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2008. - № 4 (28). - С. 72 - Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/28/08dvvvsv.pdf>

УДК 519.876.2/65.0

В.В. Драгомиров, А.Я. Казарезов

УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗВ'ЯЗКОМ В ПРОЕКТІ ПЕРЕТВОРЕННЯ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ДО ВІДПОВІДНОСТІ СУЧАСНИМ ВИМОГАМ

Проаналізовано стан інформаційного зв'язку між вищими навчальними закладами і суспільством. Розроблені рекомендації по управлінню інформаційним зв'язком проектів вищих навчальних закладів. Табл. 1, дж. 11.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, проект, інформаційні зв'язки,

В.В. Драгомиров, А.Я. Казарезов

УПРАВЛЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫМИ СВЯЗЯМИ В ПРОЕКТЕ ИЗМЕНЕНИЯ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ ДЛЯ СООТВЕТСТВИЯ СОВРЕМЕННЫМ ТРЕБОВАНИЯМ

Проанализировано состояние информационных связей между высшими учебными заведениями и обществом. Разработаны рекомендации по управлению информационными связями проектов высших учебных заведений. Табл. 1, ист. 11

V.V. Dragomirov, A.Y. Kazarezov

INFORMATION CONNECTIONS MANAGEMENT IN PROJECT OF TRANSFORMATION THE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION ACCORDING TO CONTEMPORARY DEMANDS

Condition of information connections between higher educational institutions and the society is analyzed. Recommendations considering information connections management in higher educational institution projects are developed.

Вступ. За умов економічної кризи народне господарство України знаходиться у складному становищі. Відбувається спрямування виробництва на випуск високотехнологічної продукції та продукції з високим ступенем переробки. Вступ України до Світової організації торгівлі обумовлює посилення вимог до якості підготовки фахівців. Приєднання України до Болонського процесу, визначальним критерієм освіти у якому є якість підготовки фахівців, зобов'язує Україну переглянути систему освіти на відповідність сучасним світовим вимогам. За таких умов проблема управління інформаційним зв'язком в проекті трансформації вищого навчального закладу до рівня сучасних світових вимог набуває все більшої актуальності.

Постановка проблеми. Значення інформації для ефективної організації діяльності вищого навчального закладу неможливо переоцінити. Інформація виступає як соціальне явище [1, 2].

Управління інформаційним зв'язком у проекті включає дії, необхідні для своєчасного отримання, збору, поширення, зберігання і кінцевого розміщення проектної інформації. Управління інформаційним зв'язком забезпечує між людьми обмін ідеями та різного роду інформацією, що в кінцевому підсумку необхідно для здійснення та успішного завершення проекту [3, 4].

Процес управління інформаційним зв'язком у проекті складається з чотирьох основних складових частин: планування інформаційного зв'язку, поширення інформації, звітування про виконання проекту, управління інформаційним зв'язком учасниками проекту [3, 4]. У роботі проаналізовані зміни, що необхідно здійснити за для покращення управління інформаційним зв'язком з метою забезпечення вимог суспільства до подальшого розвитку вищої освіти в Україні. Розглянуті складові процесу управління інформаційним зв'язком проекту переходу вищих навчальних закладів України до відповідності сучасним вимогам суспільства.

Аналіз стану питання. Планування інформаційного зв'язку є у першу чергу визначенням інформаційних потреб зацікавлених осіб: кому, яка, в якій час і в якій формі потрібна інформація про діяльність вищого навчального закладу. Особи, які зацікавлені у інформаційних потоках про діяльність вищого навчального закладу у зв'язку з трансформацією останнього, поділяються на чотири групи. Три групи осіб створюють навколишнє середовище по відношенню до навчального закладу. Четверта група це внутрішнє середовище проекту переходу вищих навчальних закладів України до відповідності сучасним вимогам суспільства – безпосередньо сам навчальний заклад [5, 6].

Першу групу зацікавлених осіб складають абітурієнти та їх батьки. Інформація, яка потрібна абітурієнтам, дещо відрізняється від інформації, яка необхідна їх батькам, у зв'язку з тим, що вони належать до різних вікових категорій суспільства, мають різну шкалу цінностей та різний життєвий досвід. Однак з точки зору процесу управління інформаційним зв'язком проекту трансформації вищих навчальних закладів до відповідності сучасним вимогам суспільства абітурієнти та їх батьки поєднуються в одну групу, бо вони приймають, у більшості випадків, узгоджене рішення.

Другу групу осіб, зацікавлених у інформаційних потоках про діяльність вищого навчального закладу, складають підприємства та установи, які є споживачами продукції навчальних закладів. Підприємства та установи реально зацікавлені у отриманні у достатній кількості фахівців відповідного рівня кваліфікації за необхідними спеціальностями. Тому підприємства та установи зацікавлені у обміні інформацією стосовно трансформації вищих навчальних закладів. Окрім первинного отримання фахівців підприємства та установи розраховують на подальше подовження освіти наявних працівників та отримання від вищих навчальних закладів науково-організаційних послуг у сфері власної діяльності. У зв'язку з цим планування інформаційного обміну між підприємства та установи і вищими навчальними закладами повинно передбачати участь також і інших зацікавлених осіб.

Третю групу осіб, зацікавлених у інформаційних потоках про діяльність вищого навчального закладу, складають державні установи різного рівня (органи влади). Міністерства та відомства, які здійснюють здебільше контрольні функції, повинні отримувати необхідну інформацію за для своєчасного втручання у діяльність вищих навчальних закладів. Місцеві органи влади повинні планувати і

контролювати діяльність вищих навчальних закладів для забезпечення інтересів відповідних регіонів як у поточному періоді так і на майбутнє. Навчальним закладам необхідно мати оперативний зв'язок з державними установами для своєчасного реагування на їх вимоги та розпорядження.

Четверту групу осіб, зацікавлених у інформаційних потоках про діяльність вищого навчального закладу, складають самі вищі навчальні заклади держави. Внутрішнє середовище проекту само по собі зацікавлено у дієвому управлінні інформаційними потоками за для забезпечення функціонування усіх структурних підрозділів. Окрім того під час виконання проекту переходу вищих навчальних закладів до відповідності сучасним вимогам суспільство повинно отримувати своєчасно необхідну об'єктивну інформацію про стан вищих навчальних закладів держави. Зацікавленість у цьому є як у зовнішнього середовища проекту так і у внутрішнього – навчального закладу.

Ціль статті полягає у аналізі стану інформаційного зв'язку між вищими навчальними закладами і суспільством та розробці рекомендацій по управлінню інформаційним зв'язком у проекті переходу вищих навчальних закладів до відповідності сучасним вимогам суспільства з метою подальшого розвитку вищої освіти в Україні.

Викладення основного матеріалу. Інтегрований рейтинг вищих навчальних закладів за оцінками експертів знаходиться як сума місць за одинадцятьма показниками, першим з котрих є рівень поінформованості суспільства про навчальний заклад [2]. Як показують результати, найвищі місця в рейтингу вищих навчальних закладів посідають саме ті заклади освіти, рівень поінформованості про які у суспільстві є вищим [7]. В Україні, незважаючи на різні рейтингові методики оцінки вищих навчальних закладів освіти, першу трійку кращих сучасних університетів постійно очолюють Київський Національний університет імені Тараса Шевченка, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут» [2, 7]. Наведені навчальні заклади є найбільш знаними у суспільстві, про них достатньо повно поширена інформація про умови прийому до навчального закладу, умови навчання та статистика про працевлаштування випускників.

Показовою, з точки зору якості управління інформаційним зв'язком між особами, що зацікавлені у вищій освіті, є наведена нижче інформація. У табл. 1 співвіднесені рейтинги спеціальностей серед абітурієнтів та пріоритетність фінансування підготовки фахівців за різними спеціальностями за рахунок державного бюджету – рейтинг спеціальностей з точки зору державних установ [8, 9, 10].

Таблиця 1

Рейтинги спеціальностей по галузях народного господарства України, 2006 р.

Найменування галузі	Рейтинг серед абітурієнтів	Пріоритетність фінансування спеціальностей за рахунок держави	
		Бакалавр	Магістр
Економіка, комерція, підприємництво	1	2	5
Інженерія	2	1	1
Освіта	3	3	3
Право	4	5	4
Гуманітарні науки	5	4	2

Рейтинг галузей народного господарства, серед тих хто прагне отримати освіту у вищих навчальних закладах, значно відрізняється від державного замовлення. Було б зрозуміло, якби держава за бюджетні кошти здійснювала вищу освіту по спеціальностям, які не є престижними з точки зору абітурієнтів та їх батьків. У такому випадку рейтинги спеціальностей по галузях серед абітурієнтів та держави повинні бути протилежні. Дані, наведені у таблиці, спростовують цю тезу.

Для вищих навчальних закладів вхідним потоком є абітурієнти, а вихідним потоком, на який перетворюються абітурієнти, є фахівці з різних спеціальностей.

Абітурієнти та їх батьки є замовниками послуг по відношенню до вищих навчальних закладів. Тому багато вищих навчальних закладів як недержавної так державної форми власності намагаються відкривати спеціальності та збільшувати прийом абітурієнтів на спеціальності, які користуються найбільшим попитом серед абітурієнтів. У короткостроковому періоді діяльності навчального закладу така тактика здається зрозумілою і виправданою.

Слід мати на увазі, що кінцевим споживачем продукції вищих навчальних закладів є суспільство у особі підприємств та установ, де працюють випускники закладів освіти. У довгостроковому періоді підприємства та установи визначають попит на фахівців тієї чи іншої спеціальності. Тому у довгостроковому періоді вищим навчальним закладам слід орієнтуватись на потреби підприємств та установ з урахуванням прогнозу розвитку суспільства на майбутнє.

Вимоги до спеціалістів з боку суспільства сьогодні, які б вони не здавались важливі, вищі навчальні заклади задовольнити не здатні в наслідок певної довготривалості навчального процесу. У найкращому випадку вищі навчальні заклади здатні у стислі терміни здійснити перепідготовку існуючих фахівців зі споріднених спеціальностей. Системна підготовка необхідних для суспільства фахівців повинна прогнозуватись у довгостроковому періоді виходячи з максимального задоволення потреб суспільства у спеціалістах протягом повного терміну експлуатації фахівця. Ще на етапі прийому у вищій навчальній заклад абітурієнта слід прогнозувати, після отримання їм диплома, подальшу освіту спеціаліста протягом усієї трудової діяльності.

Виникає, на перший погляд, певне протиріччя – суспільство зацікавлене у одній структурі випуску спеціалістів, а частина того ж суспільства, у особі абітурієнтів, зацікавлена у зовсім іншій структурі спеціальностей, за якими здійснюється прийом у вищі навчальні заклади. Це протиріччя посилюється тим, що за рахунок власних коштів в Україні навчається 52,6% студентів, тобто приблизно кожен другий абітурієнт купує на ринку послуги вищої освіти за власним уподобанням [9, 10]. Усунення цього протиріччя можливо за рахунок управління інформаційним зв'язком проекту переходу вищих навчальних закладів України до відповідності сучасним вимогам суспільства.

Розглянемо детальніше існуючу сьогодні схему інформаційного зв'язку між зацікавленими особами. Підприємства та установи визначають попит на фахівців тієї чи іншої професії виходячи з потреб сьогодення і надають відповідну інформацію вищим навчальним закладам та державним установам. Вищі навчальні заклади, отримавши відповідну інформацію від підприємств та установ, а також вказівки від державних установ, визначають перелік необхідних професій та необхідну кількість спеціалістів. Отримана інформація розглядається у внутрішньому середовищі навчального закладу і після певного перетворення спрямовується до абітурієнтів у вигляді оголошення про прийом у вищій навчальній заклад на певні спеціальності.

Оголошення про прийом у вищі навчальні заклади містять інформацію рекламного характеру, яка має на меті залучити до закладу освіти якомога більшу кількість студентів. У кращому випадку інформація про прийом у вищий навчальний заклад доповнюється ліцензованим обсягом прийому та наводяться дані про посади, які теоретично може обіймати випускник з тієї чи іншої спеціальності (частково наведені з освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця). Інформація про навчальні дисципліни та їх обсяг вивчення у годинах, як правило, зовсім не надається (хоча вона частково наведена у освітньо-професійній програмі підготовки фахівця, окрім варіативної частини). Така інформація не дає можливості абітурієнту отримати об'єктивну оцінку про можливість працевлаштування та попит на його майбутню професію у подальшому. Фактично навчальний заклад виступає по відношенню до потоку інформації від однієї зацікавленої особи – підприємства та установи до іншої зацікавленої особи – абітурієнта своєрідним фільтром, який спотворює інформацію на користь навчального закладу та віддзеркалює стан речей у минулому.

Державні установи (органи влади) обмежують вищі навчальні заклади освіти здебільше нормативним шляхом. На рівні відповідного міністерства номенклатура спеціальностей навчального закладу і кількість прийому студентів нормуються наданням ліцензій та проведенням акредитацій відповідно. При виконанні цих нормативних процедур державна установа, як зацікавлена особа, отримує і приймає до уваги потік інформації від іншої зацікавленої особи – вищого навчального закладу про його внутрішній стан без врахування інформації від ще одної зацікавленої особи – підприємства та установи. Прогноз розвитку держави на майбутнє не враховується.

На рівні регіону державні установи, як зацікавлені особи, мають можливість впливати на відкриття нових спеціальностей та ліцензований обсяг підготовки спеціалістів шляхом погодження з ініціативою іншої зацікавленої особи – закладу освіти або закликаючи вищі навчальні заклади до вказаних дій. У будь-якому випадку вирішальна роль належить закладу освіти бо він розв'язує кадрові, матеріально-технічні та організаційні питання виходячи з власним інтересів.

Таким чином, коренем існуючого протиріччя між прагненням абітурієнтів до одних спеціальностей і потребою суспільства у фахівцях з зовсім інших спеціальностей слід вважати помилкову спрямованість та викривленість інформаційних потоків між усіма зацікавленими особами в проекті трансформації вищого навчального закладу до рівня сучасних світових вимог. Особливо небезпечним є фактор несвоєчасного отримання інформації зацікавленими особами.

Для ефективного управління інформаційним зв'язком у проекті трансформації вищого навчального закладу до рівня сучасних світових вимог необхідно з'ясувати першоджерело інформаційного потоку. На нашу думку таким джерелом повинна виступати інформація від державних установ про прогноз у потребі зацікавленої особи – підприємства та установи фахівців з різних спеціальностей по регіонах на найближчі п'ять – десять років з подальшою оцінкою цих потреб на 10-25 років.

При побудові державного прогнозу слід враховувати наявність існуючих спеціалістів з можливою їх перепідготовкою, особливо безробітних, і міграцію спеціалістів за кордон та з за кордону в Україну [11]. Відправним пунктом прогнозу у потребі спеціалістів необхідно обрати науково обґрунтований план розвитку економіки України, загальні принципи розбудови держави та перетворення суспільства, які неможливі у свою чергу без виконання проекту

трансформації вищих навчальних закладів до рівня сучасних світових вимог. Таким чином утворюється замкнена задача трансформації вищого навчального закладу на державному та, з урахуванням процесів глобалізації, міждержавному рівнях.

Інформаційний потік про стан та прогноз потреб у суспільстві у фахівців різних спеціальностей від третьої групи осіб (державні установи) повинен бути спрямований не тільки четвертій групі зацікавлених осіб (вищі навчальні заклади), як це робиться зараз, а ще й доведений до головних зацікавлених осіб – перша група (абітурієнти та їх батьки) та друга група осіб (підприємства та установи).

Абітурієнти та їх батьки повинні отримати від державної установи наступний обсяг інформації: якій попит на фахівців яких професій та яка кількість безробітних з цих самих професій існують станом на поточний момент і прогноуються у короткостроковому та довгостроковому періодах. Від другої групи зацікавлених осіб (підприємства та установи) та третьої групи (державні установи – органи держкомстату) абітурієнти та їх батьки повинні отримати інформацію про заробітну плату фахівців відповідних професій по регіонах та державі в цілому станом на поточний моменті прогнозне значення. Від четвертої групи зацікавлених осіб (вищі навчальні заклади) абітурієнти та їх батьки повинні отримати інформацію про терміни і вартість навчання, зміст отриманої освіти та практичні знання і уміння, які отримує випускник по кожній професії. Перелік посад, що може обіймати випускник за обраною спеціальністю, абітурієнти та їх батьки повинні отримувати одночасно від усіх інших груп зацікавлених осіб бо і у подальшому точка зору на це досить складне питання у різних груп зацікавлених осіб буде залишатись різною.

Підприємства та установи, які складають другу групу зацікавлених осіб, повинні отримувати від вищих навчальних закладів інформацію про терміни і вартість навчання, зміст отриманої освіти та практичні знання і уміння, що набуває випускник з кожної професії. Цей інформаційний потік повинен бути тристороннім. До обміну цією інформацією залучаються ще і ті з державних установ, які розробляють і затверджують відповідні стандарти освіти.

Державі установи різного рівня, які складають третю групу зацікавлених осіб, повинні отримувати від вищого навчального закладу інформацію про наявний контингент студентів та його зміни у часі, про варіаційну частину навчальних планів, вартість навчання та плани стосовно відкриття нових спеціальностей. До інформаційного потоку з відкриття нових спеціальностей залучаються ще і підприємства та установи, що створює цей потік тристороннім.

Вищі навчальні заклади, які складають четверту групу зацікавлених осіб, повинні отримувати нормативну інформацію від державних установ різного рівня. Від підприємств та установ і державних установ різного рівня навчальні заклади повинні отримувати інформацію про потребу у фахівцях різних спеціальностей як існуючих так і нових. Цей інформаційний потік повинен бути тристороннім та своєчасним, тобто надавати навчальним закладам певний час на вживання необхідних заходів з урахуванням тривалості підготовки спеціалістів. Підґрунтям для побудови інформаційного потоку повинен виступати державний прогноз розвитку суспільства. Окрему інформацію вищі навчальні заклади повинні отримувати від державних установ, які відстежують наявність та динаміку зміни безробіття у державі по фахівцях різних професій, що вимагають вищої освіти.

Окремо вищі навчальні заклади повинні отримувати інформацію від абітурієнтів та їх батьків про бажані, з точки зору останніх, спеціальності. Умови існування вищих навчальних закладів такі, що частина суспільства отримує

освіту з метою загального розвитку і не планує її фактичне використання у безпосередній практичній діяльності. Вища освіта виконує ще і соціальну функцію бо вона зменшує безробіття та підвищує культурно-освітній рівень суспільства. Для цієї частини абітурієнтів назва спеціальності має більше значення ніж зміст навчальної програми. Враховуючи, що вищезгадані абітурієнти готові вчитися за власні кошти, вищі навчальні заклади та державні установи повинні планувати відповідну освітню послугу. Інформаційний потік з цього питання повинні формувати вищі навчальні заклади і спрямовувати його до державних установ різного рівня.

Своєчасність отримання необхідної інформації у рамках проекту переходу вищих навчальних закладів України до відповідності сучасним вимогам суспільства відіграє вирішальну роль. Так отримання абітурієнтами та їх батьками до початку вступу у вищі навчальні заклади інформації від державних установ про потребу в поточний час та на майбутнє кількості фахівців, даних про оплату праці цих фахівців та кількість цих фахівців, що працюють не за спеціальністю або в загалі є безробітними, дозволить прийняти зважене рішення від якого виграє все суспільство в цілому.

Своєчасне отримання вищими навчальними закладами та державними установами від підприємств та установ зміни вимог до фахівців дозволить підвищити їх рівень підготовки та збільшити корисну віддачу для економіки держави. Однак у даному випадку слід мати на увазі довготривалість підготовки фахівців, тому така інформація повинна будуватись на підставі прогнозів а не вимог сьогодення тим більш не вимог вчорашнього дня.

Державні установи різного рівня повинні отримувати інформацію від інших зацікавлених осіб у режимі реального часу, що дозволить своєчасно будувати прогнози виконання проекту та здійснювати управління інформаційними потоками.

Висновки та напрями подальших досліджень. Управління інформаційним зв'язком у проекті трансформації вищих навчальних закладів на відповідність сучасним вимогам суспільства є найбільш важливою та відповідальною частиною проекту. Основною складовою управління інформаційним зв'язком у проекті є планування інформаційного зв'язку з подальшим корегуванням діючого плану в залежності від змін, що відбуваються в проекті.

Особи, які зацікавлені у інформаційних потоках проекту, пов'язаного з перетворенням вищих навчальних закладів, поділяються на чотири групи: абітурієнти та їх батьки, підприємства та установи, державні установи різного рівня (органи влади), вищі навчальні заклади освіти. Інформаційний зв'язок у проекті між зацікавленими особами є багатостороннім та взаємозалежним.

Кінцевим споживачем продукції вищих навчальних закладів є суспільство у особі підприємств та установ. У довгостроковому періоді підприємства та установи визначають попит на фахівців тієї чи іншої професії, тому навчальним закладам слід орієнтуватись на потреби підприємств та установ з урахуванням прогнозу розвитку суспільства на майбутнє.

Першоджерело інформаційного зв'язку у проекті трансформації вищого навчального закладу до рівня сучасних світових вимог є прогнозна інформація від державних установ про потреби підприємств та установ у фахівцях з різних спеціальностей по регіонах на п'ять – десять років з подальшою оцінкою цих потреб на 10 – 25 років.

При побудові державного прогнозу про потреби у фахівцях слід урахувувати наявність існуючих спеціалістів з можливою їх перепідготовкою, безробітних та

міграцію спеціалістів. Відправним пунктом прогнозу у потребі спеціалістів необхідно обрати план розвитку економіки України, загальні принципи розбудови держави та перетворення суспільства, які неможливі у свою чергу без виконання проекту трансформації вищих навчальних закладів до рівня сучасних світових вимог. Слід розв'язувати замкнену задачу трансформації вищої освіти на державному та міждержавному рівнях.

У подальшому дослідженні необхідно більш детально розглянути зв'язки на різних рівнях між зацікавленими особами у проекті перетворення вищих навчальних закладів на відповідність сучасним вимогам суспільства. Задля отримання кількісної оцінки ефективності управління інформаційним зв'язком необхідно удосконалити інтегральний показник рейтингу вищих навчальних закладів. У якості інструментальних змінних управління інформаційним зв'язком слід використовувати обсяги інформаційних потоків від кожної групи зацікавлених осіб у проекті перетворення вищих навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колин К. Наука и образование: проблема интеграции // Вестник высшей школы, 1999. – № 6. – С. 36-38.
2. Мещанинов О.П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні: Монографія. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – 460 с.
3. Керівництво з питань проектного менеджменту: Пер. з англ. / Під ред. С.Д. Бушуева. – 2-е вид., перероб. – К.: Видавничий дім «Деловая Украина», 2000. – 196 с.
4. Руководство к Своду знаний по управлению проектами. Третье издание. – Американский национальный стандарт ANST/PMI 99-001-2004. – 388 с.
5. Вільський Г.Б., Лемківський К.М., Мельник С.В., Сухаріков Ю.В. Суспільство і трансформація вищої освіти в Україні: навчальний посібник. – Миколаїв: КП: «Миколаївська обласна друкарня», 2008. – 181 с.
6. Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару «Проблеми розроблення нового покоління стандартів вищої освіти: нормативне забезпечення, вимоги ринку праці, професійні та соціально-особисті компетенції». 17-19 вересня 2008 р. – Коблево. – Миколаїв: КП: «Миколаївська обласна друкарня», 2008. – 100 с.
7. Яременко О., Балакірева О. Методика визначення інтегрованого рейтингу вищих навчальних закладів // Вища школа, 2001. – № 6. – С. 58-70.
8. Драгомиров В.В., Казарєзов А.Я. Сучасні проблеми приватних вищих навчальних закладів України. Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару «Розробка національної системи кваліфікацій: міжнародні тенденції, вимоги ринку праці, нове покоління галузевих стандартів». 27-29 травня 2008 р. Миколаїв-Коблево. – Миколаїв: КП: «Миколаївська обласна друкарня», 2008. – 40 с.
9. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2006/07 навчального року // Статистичний бюлетень. – К.: Державний комітет статистики України, 2007. – 173 с.
10. Забезпечення якості вищої освіти – важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства // Інформаційно-аналітичні матеріали до засідання підсумкової колегії Міністерства освіти і науки 1-2 березня 2007 року. – К.: Міністерство освіти і науки України, 2007. – 95 с.
11. Сколько стоит престижное образование. – <http://gazeta.sebastopol.ua/2007/0709>.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2008 р.